

Den Gillerstedtska skolan Ur boken Stångenäs del 1.

Av Sven Rydstrand

Det är felaktigt att tro att den svenska folkskolan blev till år 1842, eftersom man år 1942 firade folkskolans hundraårsjubileum. Många svenska folkskolor hade verkat långt före 1842, men de allra flesta kom till långt senare. Det var nämligen blott folkskolestadgan, som blev fastställd år 1842, då det bestämdes, att det enligt lag måste finnas minst en, helst fast, folkskola i varje församling.

Det första folkskolehuset i Bro församling blev uppfört så sent som år 1853, alltså drygt tio år efter folkskolestadgans tillkomst. Innan dess hade alltså Bro ingen fast folkskola, utan den var ambulerande och höll till i bondgårdarna. Den förste examinerade folkskolläraren tillträdde sin tjänst i denna församling så sent som år 1854. Det första skolhuset kallades från början "det Gillerstedtska skolhuset", emedan det tillkommit genom en donation, som gjordes år 1828 av en förmögen sockenbo, nämligen mademoiselle Britta Maria Gillerstedt, en märkeskvinna, som folktraditionen ännu har en hel del saker att berätta om.

Stångenäs hembygdsförening
Fotoarkiv Sven Rydstrand

**Gillerstedtska skolan uppfördes 1853
Bro före 1923**

Gillerstedska skolan

Uddevalla den 17 juli år 1756 såsom dotter till hovrättskommissarien Jonas Gillerstedt och dennes hustru, Maria Catharina Bäck. Kommissarie Gillerstedt hade genom sitt släktskap med ätten Greiffenschütz, som ägde gårdarna Vese och Broberg i Bro ärvt en del av den sistnämnda gården, och efter hovrättskommissariens död fick hans änka och den nämnda dottern flytta till Sör Broberg, som de erhöll som livstidsförläning. Här levde Britta Maria Gillerstedt ogift till sin död år 1828. Hon var då 72 år gammal och dog av bröstvattensot enligt vad dödboken uppger. **Född 1751-07-15, död 1828-12-04, blev 77år.**

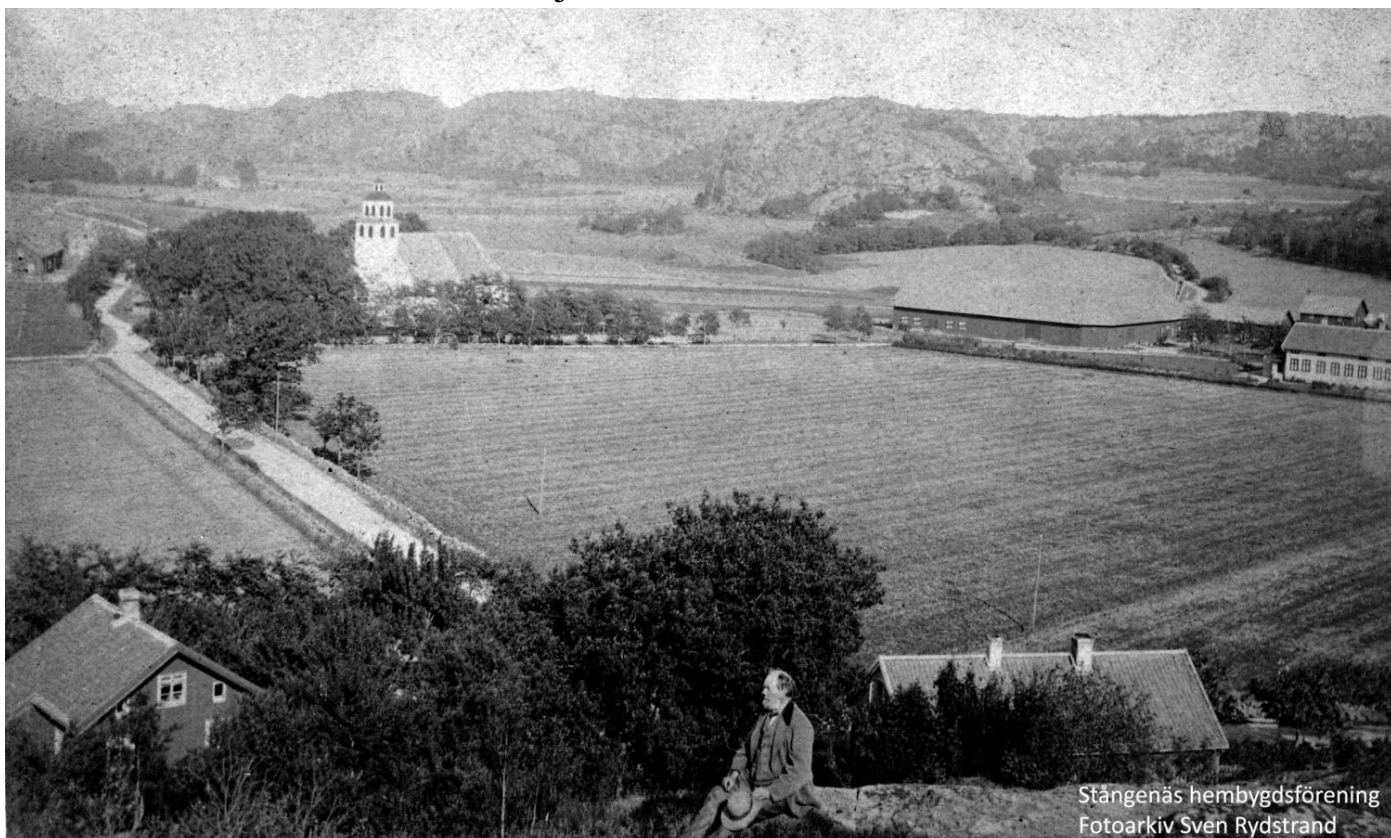
Några månader före sin död skrev hon sitt vackra testamente, där den storslagna donationen till folkskolan omnämns. Det var en summa av 666 Riksdaler och 32 skilling riksgälds, som hon skänkte för ändamålet till församlingen jämte en mindre summa till en lärars underhåll. Samtidigt donerade hon även betydande belopp till sina tre syskonbarn samt till häradshövdingen Johanna Margareta Hjort, född Greiffenschütz, och trotjänarinnan Maria Christina Kamp, prostens O. A. Kamps i Bro änka.

Året förut hade hon donerat Ett tusen riksdaler riksgälds till en fond, varav räntan årligen skulle utdelas såsom understöd åt två lytta barn från Bro

Då en donation till en skola på landsbygden och till allmogens barn på den tiden sannolikt betraktades såsom något synnerligen ädelmodigt och storslaget, vilket det ju också var i en mörk och fattig tid, och då den nämnda mamsell Gillerstedts namn även på annat sätt blivit knutet till bygdens historia, skall vi här ge en liten presentation av den ädla och för landsbygdens barn så varmt kännande damen.

Enligt Bro församlings husförhörslängder var Britta Maria Gillerstedt född i

socken eller i brist därpå två fader- och moderlösa. Härav får ännu sådana barn i socknen understöd varje år.

Bro 1880-tal Johan Fredrik Andreén

Bro ca 1900

Mamsell Gillerstedt har även skänkt de prydliga nummertavlorna, som ännu används i Bro kyrka. Hon har också bekostat förgyllningen av lövverket på det ståtliga 1600-tals altaret i kyrkan. Själva altaret med dess tavlor har dock bekostats av församlingen.

Broborna skulle alltså ha all anledning att vara tacksamma mot mamsell Gillerstedt för hennes stora gåvor. Men veterligen har ingenting gjorts för att hugfästa hennes minne, och inte en rad kan man hitta i något protokoll såsom en hyllning åt henne. Det ser sålunda ut som om inte ens hennes egen tid kunde rätt uppskatta hennes gärning. Hon var nog i viss mån en bra bit före sin tid, när det gällde åsikter och idéer. Det kom att ta tjugofem år, innan man i Bro blev färdig med att uppföra hennes donerade skolhus, och att döma av protokoll och traditioner, var inte sockenborna i gemen då ännu eniga om att ett skolhus var behövligt.

Det hölls vid den tiden flera sockenstämmor, där folkskolan och ett skolhusbygge diskuterades. Prosten C. A. Thudén var en av dem, som ivrigast verkade för att få skolhuset byggt och för att få till stånd en fast skola. Han erbjöd en skolhustomt på de s.k. Mässingebackarna under Brofjället, men många bönder tyckte, att det var för vått här, ty barnen skulle gå med träskor till skolan. Därför utsågs efter mycket diskuterande en torrare tomt något längre mot norr under samma berg, och här blev skolhuset också byggt alldeles vid landsvägen. Det var, som sagt, färdigt år 1853.

Detta skolhus var en mycket liten byggnad, om man jämför det med nutida skolpalats. Det var lågt till taket i skolsalen, som hade en golvyta av blott 42 kvadratmeter och fönster endast på en av de tre ytterväggarna. Likväl var detta skolhus i många år det enda i socknen, som på 1860-talet hade över 200 barn i skolpliktig ålder. För läraren fanns två små rum och ett litet kök, som saknade annan ingång än genom skolkorridoren. Uppe på vinden fanns ett litet rum, som användes som bostad åt en kringvandrande småskollärlarinna. Här bodde "Skol-Stava" på 1870 – 1880-talet. Hon var en av de sista kringvandrande lärarinnorna.

En olägenhet för skolarbetet den första tiden var, att skolsalen då måste tas i anspråk för många andra ändamål än de avsedda. Den utgjorde ju socknens enda offentliga samlingsal, förutom kyrkan. I skolsalen skulle alltså prästen läsa med sina konfirmander under flera månader av året. Där

skulle hållas sockenstämmor och (efter år 1866) även kommunalnämndssammanträden jämte många andra möten och sammankomster av skilda slag. Där hölls sålunda både bröllop och begravningar, och med skolstyrelsens tillstånd blev även s.k. herrskapsbaler flera gånger anordnade där. Men sådant äventyrade givetvis skolundervisningen, ty läraren måste vid sådana tillfällen antingen hemförlova barnen eller också låta dem sitta på golvet i hans egna rum, vilket naturligtvis var mycket olämpligt och otrevligt för läraren och hans familj.

Det Gillerstedtska skolhuset gjorde emellertid tjänst ända tills år 1923, då det blev helt nedrivet och ombyggt. Mycket av det gamla timret från detta skolhus finns nämligen kvar i det skolhus, som sedan byggdes på den gamla skolhustomten.

Webbredaktörens tillägg:

Efter Sven Rydstrands frånfälle och Allmänna arvsfondens beslut, att Stångenäs hembygdsförening skulle få disponera hus och inventarier, gjordes en besiktning av hans kvarlåtenskap.

Då hittades ett handskrivet manuskript till en framtida bok daterat 1944. Hembygdsföreningen gav ut denna bok på eget förlag år 1995, och bokens titel är; **En gammal bohuslänsk folkskolelärare.**

Ett kapitel i denna bok ger en annan bild av den Gillerstedtska skolan. Än vad som framgår av denna uppsats. Mer om detta finns att läsa i artikeln: **DEN ALLRA FÖRSTA FOLKSKOLEBYGGNADEN VID BRO KYRKA.**